

Analiza duševnega obzorja otroškega in dušeslovni proces učenja.

H. Schreiner.

(Dalje.)

Stopimo z otrokom v drugo dobo njegovega razvitka, obsegajočo 7. do 10. leto starosti; to dobo imenujemo prva deška oziroma dekliška leta. Otrok stopi v šolo. Deška oziroma dekliška doba je ob enem del šolske dobe; ona obsega nižjo stopnjo šolske dobe. Otrok s seboj prinese med štiri ozke zidove šolske sobe svoje dosedanje izkušnje; v njih obsegu se giblje izvečine prvi pouk; razen tega se pa mu odpre nov, tuj svet, ki leži onostran domače zemlje. Toda predmeti zaznavanja ne silijo več trumoma in brez načrta v njegova čutila, ampak po vrsti mu stopajo pred oči; učiteljeva umetnost jih je takorekoč vpregla v tesne okvire, ki jih ločijo drugega od drugega in omogočijo, da se predmeti natančno skrbno opazujejo. Ko se je poprej otrok v svoji prosti domišljiji prepuščal vnanjim vtiskom in se je po njih dal voditi, mora sedaj v resnem delu v zaznave vgljabljati se in jih izkoriščati. Ko je bil doslej navajen preskakovati od predmeta do predmeta, kar ga je baš zanimalo in je pri tem sledil vedno to, kar je najbolj mikalo njegova čutila, mora se sedaj učiti svojo pozornost zbirati in jo stanovitno obračati na določene predmete pouka ter odvrčati vse, kar bi ga lahko motilo.

Tako zbiranje misli, ki mu otrok ni navajen, se ne posreči vselej. Često stoji top in hladen pred nazorili, ki jih je vzgojitelj, kakor se mu zdi, prav primerno izbral in podal; učenec ne vidi in ne razume nič; govori sicer o stvareh, ki jih pa ni shvatal, ki se ne zmeni zanje in ki ga ne zanimajo. Pozornost mora tedaj kmalu opešati. Drugič pa se učenec kar ne mora nagledati novega predmeta, ki se mu podaja; nič drugega ne vidi in ne sliši in z obžalovanjem se loči od predmeta svoje pozornosti.

Kar očaralo ga je — ker mu je predmet ljub in znan izza otročjih let, ali ker je nova predstava v zvezo stopila z mislimi in predstavami, ki so otroku dobro znane; tako se mu je nova predstava razjasnila.

Opazovanje iz šolske prakse naj nam to potrdi. Učitelj govori z otrokiči prvega šolskega leta o solncu. Rad bi jim razjasnil, da solnce sije in greje, da je na nebu in da ga je ljubi Bog ustvaril. Učitelj se ubija in ukvarja na vsak način, da bi to razložil. Res je, da otroci govorijo za njim, kar jim je povedal, toda videti je, da jim je to tako tuje, kakor nekaj, kar se mora izgovoriti, kar se pa samemu ne zdi verjetno. Sedaj izgovori otrok slučajno besede: „Solnce je ljubega Bogeca, svetilnica“, in hipoma zadobi pomenek vse drugo življenje. Mnogoštevilne predstave se vzbude, silijo v ospredje in stvar razsvetlijo. Otroci apercipirajo solnce s pomočjo dobro znane domače svetilnice. Sedaj takorekoč vidijo, kako ljubi Bogec na vse zgodaj solnce na nebu prižge, da njegovi otroci po dnevu na zemlji lahko vidijo in kako ga večer ugasne, kadar se ljudje spravijo spat, ali kako ga odvijje, kadar je mračno itd.

Tukaj torej ni čutni dojem, ki vzbudi in dalje časa vzdržuje pozornost, ampak truma apercipujočih predstav, ki jih vzbudi predmet opazovanja. Te-le podele novi zaznavi toliko moč, da nastane volja, ki hotoma v zavesti obdrži, na kar se je izprva pazilo nehote. Z njihovo pomočjo shvata otroška duša novo predstavo, ona jo vidi v razsvetljavi dosedanjih izkušenj, ravnotako, kakor se je to vršilo na poprejšnji stopnji. In baš zato še tudi tukaj ne moremo govoriti o popolnem, čisto umstvenem shvatanju vnanjosti. Isto postaja sicer, izlasti v sledi pouka, polagoma pravilneje, bolj mnogostransko in jasno, toda vedno še je tolikerno združeno, osobito v prvi deški dobi, z osebnimi predstavami, da jo smemo v obče imenovati shvatanje narave z domišljijo.

Ne moremo pa vselej otroku v resnici predstavljati predmetov, ki jih pouk obravnava. Tedaj stopi slika na njihovo mesto. In mi pričakujemo, da bode storila blizoma isti vtisk kakor resničen predmet. To je le pogojno resnično. Kajti tudi razumevanja risb in razlaganja slik se je treba naučiti. Naše oko samo zase vidi samo ploščine in like; o telesih in o perspektivi iz lastne izkušnje ne ve ničesar. Kadar razumevamo risbe in slike, jim podstavljamo dovršen del svojih lastnih predstav. Mi dopolnjujemo like v telesa, mi podeljujemo mrtvim oblikam življenje in čutenje, mi polagamo svoje misli in čuvstva v šarene slike. In čim več ali čim manj moremo podati, tem več ali manj zopet v njih beremo. Tako je tudi pri otroku. Četudi se je zgodaj uril v razumevanju najpriprostejših orisov, itak razumeva sliko le v toliko, kolikor je sličnega že videl in doživel. Kjer presega slika njegovo duševno obzorje in njegovo izkušnjo, ne vidi pri najboljši volji tega, kar bi moral spoznati. Kajti vsako razumenje slik

je apersepiranje, njih shvatanje in razlaganje z jakimi, jasnimi predstavami, ki smo jih že poprej pridobili o resničnih stvareh in dogodkih.

Največji del neprisotnih predmetov pouk ne more seveda predstaviti niti v resnici, niti na sliki, in drug, velik del njegove izobraževalne snovi se sploh ne da čutno pred oči postaviti. Tu nastane potreba, da si otrok z notranjim naziranjem prisvoji, kar je vnanji zaznavi nemogoče. „Pouk mora tedaj podati samo besede; predstave besedam, v katerih tiči pomen govora, morajo priti iz notranjosti poslušalca.“ „Največji del učenja vrši se tako, da se razumevajo besede, torej tako, da učenec polaga iz svojega duševnega zaklada, ki si ga je že prisvojil, pomen v besede.“ (Herbert.) Zategadelj je vsako predavanje, vsaka povest, vsako učiteljevo vprašanje, poziv učencem, da združijo samo ob sebi prazno besedo, ki jo slišijo, s konkretno predstavo ali mislijo, nahajajočo se v otroški duši; ona je poziv, naj se obnove številni stari nazori, ki so v bližnjem razmerju s predmetom pouka. „Tako mislijo in čutijo torej učenci pri vsem, kar se jih uči, nekaj svojega“ (Hildebrand), vsak po svoje, v razmerju duševnega zaklada, ki ga ima. In baš ta tiha čustva in te zamolčane misli, ki teko poleg učiteljevih, so tiste, ki razjasnjujejo slišano besedo in jo napolnjujejo s telesno, živo vsebino; one so ozadje, nad katero se jasno in ostro dvigajo nove predstave, one so apercipujoči pomočki, s katerimi se te-le razumevajo.

Ako naj učenec n. pr. razumno zasleduje zgodovinsko ali zemljepisno predavanje, mora najprej znati, podajati temu, kar sliši, trdno, nazorno podlago in pozorišče, mora znati zlahkoma premestiti se v oddaljene kraje in čase. Kako se to vrši? Ako natančneje pazimo, kje smo bivali v mislih, ko smo v svoji mladosti prvič slišali pripovedovati o lepem paradizu in o prvih ljudeh, ko smo šli z Izraelskim ljudstvom skozi Rdeče morje in smo taborili ob Sinajski gori, ko smo z Mojzesom gledali z višave Nebos v obljubljeno deželo, koder sta tekla mleko in strd, bomo čudom zapazili, da je bila to naša domovina s svojimi gorami in dolinami, koder so se naše misli izprehajale: gozdove in plodovite ravnine, stepe in livade, studence in hiše, ljudi in živali svete in posvetne zgodovine smo premeščali v domače ledine. Z znanimi kraji smo si predočili tuje in ko smo potovali v velikih daljavah po puščavah in gorovjih, čez morje in reke, smo bili itak vedno doma. Ko smo se namreč v mislih premeščali v tujo oddaljeno krajino svete zgodovine ali pravljje, ko smo si jo ustvarjali, so prišle novim, tujim imenom na pomoč slične predstave (ime in slika domačih predmetov), imena svetopisemskih krajev, predstave oseb in dogodkov svetega pisma so reproducirale sorodne domovinske misli in so se tem-le uvrstile; nazadnje so tvarjale del istih in se so z njimi spojile.

Pri zgodovinski povesti in zemljepisnem opisu ni samo, da bi si deček živo predstavljal tuje pokrajine, ampak se mora tudi vglobiti v tuje

odnošaje, v tuje osebe in njih usodo, v njih misli in čuvstva. Tu mora zopet notranje naziranje napolniti besedo s konkretno vsebino. To se dogaja, ako se otrok spominja svojih lastnih izkušenj, ki mu jih je doslej dala zlasti domovina. Kar je navzven in na znotraj doživel, s pomočjo vsega tega se prestavi v duhu v zgodovinske dobe in odnošaje, v tuje šege in običaje. Čim manj je doživel in skusil, čim revnejše in nedostatnejše so te apercipujoče predstave, tembolj pomankljivo in naivno bode izpadlo shvatanje novih predstav. Najtežavneje bode pač vselej pridobiti mislim in čuvstvom zgodovinskih oseb apercipujočih predstav. Tu je treba otroka opozarjati na to, kar je sam doživel; treba je v spomin poklicati in otroka napeljevati, da premišljuje o tistih trenutkih, ko sta njegovo dušo napolnjevala strah in skrb, ko sta ga navdajala bojazen in kes, ko je nastal vesti karajoči glas, ali ko je čuvstvo dobrega dejanja povzdignilo srce. Tako mirno premišljevanje lastne notranjosti, ki ga premišljeno goji pravi zgodovinski pouk, ne uči samo bolje razumevati tuja duševna stanja, ampak navaja tudi do pravega spoznanja samega sebe, glavnega pogoja vladanja samega sebe.

Tako nastopajo pri pouku kot apercipujoče predstave baš tiste mnogobrojne predstave in izkušnje, ki si jih je otrok doslej iz večjega potom apercipije pridobil. One dajo učiteljevim besedam pravi pomen: one so gradivo, ki si z njegovo pomočjo mladostni duh polagoma postavi nov, zgodovinski svet.

K učiteljevi besedi se pridruži kmalu kot pomočnica in v dopolnilo pisana ali tiskana beseda v knjigi: otrok se mora naučiti čitajoč shvatati in razumevati nove misli brez tuje pomoči. To je še mnogo težja naloga, nego slišane besede prevajati v predstave. Kajti vsako čitanje obsega trojno apercipijo. Naj se shvata, rekše zopet spoznava vrsta črk ali besednih slik, potem njim odgovarjajoča vrsta glasnikov ali besednih glasov in naposled skupina stvarnih predstav, ki so z njima označene. Ko obenem te vrste tvarjamo in med seboj družimo, razumemo, kar čitamo. Otroku na naši stopinji razvoja se to razumenje ne posreči tako lahko, kakor doraslim. Otroku navadno ne more shvatati obenem tri vrste; ako to vseeno poskuša, ako pazi na pomen besedi, začne ne malokdaj „ugibati“, rekše napačno apercipirati vrste črk in glasnikov. Zategadelj otrok najrajši zbira izprva svojo pozornost na zadnji dve vrsti; on čita besede, njih pomena pa popolnoma ne razume. Apercipija vsebine pride navadno šele potem; rekše, otrok mora besede še enkrat pogledati posebe z ozirom na njih pomen in si jih prisvojiti, ako hoče razumeti njih pomen. Na ta način n. pr. čitajoč ne shvata takoj in neposredno povesti, ki mu je povsem razumna, ako mu jo učitelj pripoveduje z istimi besedami. Lahko in neposredno shvatanje tega, kar čita, vrši se šele na naslednjih stopnjah razvoja.

Čim temeljiteje se prisvajajo mnogobrojne nove predstave, rekše čim bolj mnogostranski in čim pravilneje se med seboj družijo sorodne duševne vsebine, tembolj pripravljena je tvarina v logično razvrščanje, urejanje in predelanje. Temne, mračne obče predstave, ki so nastajale kakor smo videli v otroški dobi, dobivajo sedaj obilnejšo vsebino in ojstrejši obris. Izpreminjajo se v jasnejše obče slike ali psihične pojme.

Poskusili smo že gori pokazati na primeru „roža“, kako se razvijajo obče predstavne slike. Videli smo, da vsaka nova zaznava rože popravlja in dopolnjuje sliko rože. Kadar ima takšna obča predstavna slika v sebi blizu vse bistvene znake predmeta, pravimo, da ima otrok psihičen pojem rože. Ko so se poprej, v prvi mladosti, združevali novi znaki z občno predstavno sliko ponevedoma, četudi po nekakih logičskih zakonih, vrši se sedaj to dejanje često vedoma. Pred prisvajanjem se premišljuje; deček sklepa, on sodi, on misli. Ko otrok reče: „Tudi to-le (n. pr. divja roža) je roža“, to pomeni: nova zaznava (divja roža), ki je izprva ni razumel, se je apercipirala s poprejšnjo predstavo rože. Po pravici torej imenujejo nekateri novo, prisvojeno predstavo, ki se je tako-rekoč poprejšnji predstavi „podvrgla“, „subject“ aperpcije.

Kakor na umstvenem polju, tako otrok polagoma napreduje tudi v nravstvenem oziru. Videli smo, da prevladajoče predstave in čuvstva mogočno vplivajo na nravstveno razsodnost človeka: kar mu je posebno pri srcu, kar pred vsem sam sebi želi in zahteva, po tem navadno sodi tuje in svoje mišljenje. Po takem ni dvombe, da v prvih deških, kakor tudi v otroških letih precej močno vplivajo na nravstvenost človeka telesna čuvstva in zanimanja. Pri zanemarjenih in popačenih otrokih nemara vladajo kot edine merodajne misli: dovoljeno je njim, kar ugaja. Pri dobro vzgojenem otroku pa se umikajo bolj in bolj idealni sliki staršev. Ta-le ne posluša več slepo teh veljakov, na katere je iz začetka navezan. Ampak iz primerjanja staršev z drugimi osebami in s svojim nepopolnim bitjem izvira polagoma čuvstvo neomejenega spoštovanja, ki mu zabičuje prosto poslušnost proti staršem za „sveto dolžnost“ in ki mu bolj in bolj v vzgled povzdiguje njihovo podobo. In tem veljakom pridružijo se kmalu drugi: učitelji, bližnji sorodniki, oblastva s svojimi služabniki, odlični součenci. Osebito v Sv. pismu spoznava kot najvišjega veljaka Boga, Presvetega in Pravičnega, katerega veličastno hotenje in vladanje se neizbrisno vtisne v njegovo srce. To so vzgledi ali vzori, po katerih se pred vsem ravna nravno mnenje otrokovo; njih mišljenje vodi in vlada otrokovo nravno mišljenje. Oni stoje dečku pri njegovem dejanju živi pred očmi; oni so njegova vest. Ne, da bi mogel s svojo močjo najti, kaj je dobro in kaj je hudo. Prav dobro spozna zaničljivost dejanja in kaj je na mišljenju hvalevredno ne glede na misel: kaj bi ali bodo starši, učitelj, Bog k temu rekli? Toda ta čista, neodvisna nravna čuvstva in razsodba na

tej stopinji redkokdaj nastopijo same zase, temveč navadno v zvezi z gotovimi vzorci. Kakor se vrši mišljenje dečkovo v vseh panogah znanja deloma še v prav nedovršenih občih slikah, a ne v občih pojmih, tako se na npravstvenem polju npravstvenost pri njem ne javlja v abstraktni obliki ideje (misli) ali načel, ampak v nazorni obliki vzgleda (vzora). Ako natanko opazujemo, kaj-li določuje v deški dobi npravno presojanje, bomo našli, da odloči navadno zavedoma ali nezavedoma po resničnosti povzet, otroku osebno blizu stoječ vzorec; ta-le določa pred vsem njegovo voljo. (Dalje prihodnjič.)

Kako je učitelju delovati, da se otroci tudi zunaj šole lepo in dostojno vedejo?

Matija Heric.

(Nadaljevanje.)

Beril etične vsebine, ki se dajo v to svrhu izkoriščati, se nahaja v sedanjih čitankah pač premalo. Vendar upamo, da dobimo kmalo nove, in da si bode učitelj za vsako šolsko leto lahko izbral potem v ta namen najugodnejša berila.

V sedanjih čitankah bodo blagodejno vplivala na lepo vedenje in npravnost učenčevu sledeča berila:

V začetnici: Na poti v šolo. — Cilka in Anica. — Pridna Rozika. — Dobri otroci. — Dobri deček. — Jurče in starček. — Usmiljena deklica. — Lepa suknja. — V nedeljo zjutraj. — Blaže in Nežica. — Zaslužena kazen. — Vljudni otroci.

V II. čitanki:

V slogi je moč. — Zadovoljen pastirček. — Prva skrb. — Varčnost. — Sirota Jerica. — Drago zeljce. — Bodi prijazen in postrežljiv! — Spodobno se obnašaj. — Bodi usmiljen. — Zdravi udje.

V III. Čitanki:

Postrežljivi deček. — Otročja hvaležnost. — Hvaležni rejenc. — Strgan rokav. — Popotnika in medved. — Čudna skrinjica. — Kovač in krojač. — Ne zaničuj božjih darov.

V IV. Čitanki:

Kako se maščuje pošten človek. — Kresnica. — Tobijevi nauki za sina. — Umita posoda. — Kmet svojemu sinu. — Najboljši kažipot.

Zgodovinski pouk.

Lepo vedenje učenčevu pospešuje tudi zgodovinski pouk. Slikaj učencem blage značajne vladarje, ki so narodom koristili posebno s tem, da so mu pomagali dospeti na višjo stopinjo omike, v drugi vrsti pa jim dajali s svojim vzornim življenjem najlepši vzgled. Tudi pri obravnavi takih zgodovinskih oseb bodeš vprašal svoje gojence: Kaj se vam na tem možu posebno dopade? V čem ga lahko tudi vi posnemate?

V to svrho mislim, da zadošča, da navedem samo iz II. Čitanke berila, ki se dado v ta namen izkoriščati. Evo jih: Rimski cesar Tit. — Belizar. — Leopold Babenberški. — Rudolf Habsburški. — Bratovska ljubezen. — Mladi Vukasovič. — Cesar Jožef II. — Lep vzgled. — Ljubezen do domovine.

Prirodopisje in domovinoslovje.

Velik vpliv na dostojno vedenje učencev ima prirodopisni pouk v zvezi z domovinoslovskim poukom.

Otroci se poučujejo, kako naj varujejo sadeže na polju in drugod. Vmes se opleta pouk o varstvu domačih živali in ptic, rastlin itd. V to svrho uporabljaj Vabičovo brošurico o varstvu ptic. Pojasni se otrokom naloga društev v pospeševanje varstva živali. Tem potom bodo se otroci sprijaznili z domačimi živalimi, s pticami, z rastlinami, ter gojili v svojem srcu ljubezen do prirode, kar bode gotovo pospeševalo dostojno vedenje.

Šolski vrt.

V šolskem vrtu dobe otroci gredo za poskušnjo. Vsak more tukaj opazovati, kako se drevesca razvijajo od neznatne peške do one dobe, ko se presade, cepijo, ko jih smejo nesti domov, da jih tam goje, dokler jim ne donajajo sadja.

Če ima šolski vrt bučelnjak, lahko učenci opazujejo marljivost bučel.

Razen tega pomagajo otroci vrt, drevesnico in trsnico ohranjevati v lepem redu. Otroci se uče ceniti telesno delo in občutijo njegov blagoslov. To jih obvaruje lenobe in postopanja. Vse to vzbuja njih čut do reda in snage, do dostojnega vedenja.

Izleti.

Tudi izleti z učenci, pri katerih se jasniro pojmi o domovinskem in prirodopisnem pouku, pospešujejo lepo vedenje učencev.

Pri takih izletih se gibljejo učenci prosteje ter dadó učitelju mnogo ugodnih prilik, spoznavati njih osebnost. Ob tej priliki se učencem lahko

razjasni, da smejo biti veseli; a ta veselost in živahnost se ne sme spremeniti v razuzdanost in razposajenost.

Pouk o človeškem telesu.

Razjasni učencem na primerih, kako imamo krepiti svoje telo po telovadbi, po kateri se vse naše telesne moči harmonično razvijajo in krepijo, kako varovati zdravje. Vmes se vpleta pouk, o škodljivosti prehlajenja, kajenja. Mnogo bi koristilo, ako učitelji posredujejo pri prodajalcih tobaka, da ga ne prodajajo učencem. Vplivati je na starše, da ne jemljejo otrok v krčme. Mnogo se greši v tem oziru, kadar se obhajajo sedmine in po zimi gostije. Kako grdo je, če starši ob teh prilikah dado otrokom preobilo opojnih pijač, da se opijanijo. Poučuj učence o škodljivosti opojnih pijač. Slikaj jim prav goreče, kako ostudna pijača je žganje, ki je že toliko družin spravila na beraško palico in v prerani grob.

Tudi v ta namen se dadó izkoriščati razna berila v naših čitankah.

Računstvo.

Celo pouk v računstvu se da izkoriščati v vzgojne namene.

Razne naloge dadó otrokom priliko, da se vadijo štedljivosti, da spoznavajo, koliko je vreden vsak predmet in kako se dadó razni potrebni predmeti izkoriščati, da donašajo dobiček, katerega si izračuna vsak pameten gospodar.

Iz raznih nalog se izračuna, kako mora človek štediti s časom, da ga po nepotrebnem ne potratí. Učenci domu grede izračunajo, koliko kilometrov, metrov je do hišnega praga, koliko ur, minut porabijo domov grede do rojstne hiše, koliko zlatega časa potratí učenec domu grede, če postopa, ne da bi šel nemudoma svojo pot. Slikaj mu, kako grdo je to, ako otrok postopa, doma pa laže, da ni mogel prej dospeti domov, ker je prepozno odšel od šole. Izračuni se, koliko zlatega časa šele potratí učenec potepuh, ki se poteplje, ne da bi šel v šolo, kjer se lahko mnogo koristnega nauči.

Drugi deželni jezik.

V krajih, kjer sta slovenska in nemška šola blizu skupaj, kjer se srečavajo otroci obeh narodov, tam je treba, da se otroci navajajo spoštovati tudi jezik svojih sosedov. Globoko jim vtisni v srca, da je sosed, čeravno govori drug jezik, tudi naš bližnji, katerega moramo ljubiti in spoštovati.

V to svrho je prav koristno, da otroci v nalogi „Tek mojega življenja“ navedejo sledeče stavke: Vere sem rimsko-katoliške in rodom Slovenec (Slovenka). Katoličan (katoličanka) sem z dušo in s telesom in neizmerno ljubim svoj materini jezik, a tudi drugih narodov in jezikov ne zaničujem; kajti Bog hoče tako.

Da bi tudi tovariši Nemci cepili svojim učencem v srca spoštljivost do naroda našega, zagotovim vas, da bi počasi ginile psovke srečajočih se učencev različnih narodov.

In vzgled usmiljenega Samarijana v tem smislu bi gotovo tudi nemalo vzbujal potrpljivost in mir med narodoma sosedoma.

Šolska knjižnica.

V izvršitev naše naloge nam tudi izvrstno služi šolska knjižnica.

Ne bo odveč, ako na tem mestu posebno priporočam „Zvonček“ v naročbo. Ako ste z zanimanjem pregledali vsako številko tega izbornega lista, bodete mi vestno in mirno pritrdili, da se da glede na vsebino in vnanjo obliko primerjati z najboljšimi nemškimi mladinskimi spisi. Zato mi bodete tudi pritrdili, ako svetujem, da blagovolijo čč. gg. nadzorniki po postavnih poti posredovati, da dobimo odlok, po katerem se bo krajnim šolskim svetom „Zvonček“ priporočal v naročbo.

V šolski knjižnici za mladino se nahajajo spisi, ki blagodejno vplivajo na vedenje otrok. Zato je koristno, da učitelj zahteva od učencev vsebino poučljivih spisov. Vprašaj jih: „Kaj se ti je v tej povesti posebno dopadlo? Katere osebe so se posebno lepo vedle? Katere osebe so vredne, da jih posebno posnēmate? Zakaj?“

Čestitam šoli, ki ima v šolski knjižnici lepo število koristnih mladinskih spisov. Spodbujaj učence, naj radi prebirajo srce blažeče spise, da bodo vneti za lepo berivo, tedaj bodo kot učenci in tudi po izstopu iz šole imeli veselje do čitanja in se radi udeleževali koristnih bralnih društev. Ali ni za mladeniče koristneje, ob nedeljah in praznikih doma kaj koristnega čitati, nego zahajati v krčme, kjer jim opojne pijače zmotijo možgane, da se podivjajo in v strasti svoji pretepravajo in celó ubijajo.

Stroga, a mila disciplina; — navodila o lepem vedenju v začetku šolskega leta.

Posebno v začetku šolskega leta nobeden dan ne opuščaj učencev opozarjati na šolski red. Posebno zdaj je najugodnejši čas, da si točke, proti katerim se večkrat pregreše, natančno vtisnejo v spomin, njih vsebino večkrat ponavljajo; šolski red jim bodi vežbovnik, kakor vojakom reglement.

Opominjaj otroke, da naj pozdravljajo vsakega mimogredočega, bodisi da ga poznajo ali ne. Najbolje je, ako jih vsak dan po končani molitvi opominjaš, da naj to storé. Tudi se prepričaj, če res pozdravljajo.

Pri majhnih bo imelo dober uspeh, ako rečeš: „Kdo izmed Vas se bode danes lepo vedel po potu? Kdo bo lepo pozdravljaj? Veselilo me bode, če bodem jutri slišal, da ste bili vsi vrli otroci, da ste vsi lepo pozdravljali.“

Pri večih vzbujaj čut do ponosa na same sebe, rekoč: „Vi ste že večji, pametnejši, na vas vse gleda, po vas se ravnaajo manjši učenci. Kaj ne, da boste junaško pokazali, da ste vrli učenci? Jutri bodem vprašal manjše učence, če ste res bili junaki, če ste se vedli dostojno.“

Skupno delovanje šole in doma.

Da bodo starši spoštovali šolo in učitelje, glej na to, da bodeš milo ravnal z njihovimi otroci. Če si si pridobil ljubezen otrok, bodo te tudi njih starši spoštovali. Glej na to, da se otroci kaj koristnega in praktičnega nauče, tedaj bodo starši čislali tvoj pouk. Občuj prijazno s stranikami posebno v zadevi šolskih zamud, da si ne nakoplješ po svojem morda surovem vedenju nepotrebnih sovražnikov. Obiskuj, če je priložnost, bolnega učenca, poizveduj pri učencih, kako mu gre. Če zbolé starši, vprašaj njih otroke, če že okrevaajo; tako si nabiraš zase in za šolo prijateljjev. Rad dajaj vsakemu dober svet, ako te prosi zanj.

Bodi pa tudi sam vzor v moraličnem oziru. Ne imej znanja z drugim spolom, da ne izgubiš svojega dobrega imena; kajti starši, fantje in dekleta te opazujejo s paznim očesom — in po tebi je, ako zapazijo, da tudi ti nisi bolji nego ponočnjaki. Ali moreš potem zahtevati od svojih učencev lepo in dostojno vedenje izven šole, če tvoje izven šole ni bolje!

Vplivaj skupno s katehetom na odrasle, da bodo učencem tudi lepo in dostojno odzdravljali. Spremljajmo otroke po šoli, dokler se ne razidejo in opazujmo njih početje na paši!

Gotovo je koristno, ako učitelji otroke spremljajo do tja, kjer se razidejo. To sredstvo bi bilo uspešno, če bi imeli otroci dva kilometra domov. A v nekaterih krajih imajo otroci od 4 do 8 kilometrov do svojega doma. Kaj v takih krajih pomaga, če jih učitelj 1 kilometer daleč spremlja.

Kaj še le vse počenjajo otroci v jeseni na paši! Če imaš priložnost, dragi mi sotrudnik, opazuj brezbrizno mladež v jeseni po travnikih. Tu bodeš naletel na čudne reči? Odkod to? Lenoba je vseh grdob grdoba. In pasti živino se pravi pasti lenobo. Ker pastir ne dobiva nobene primerne duševne hrane, si izmisli drugo zabavo, ki je včasih tako neokusna, da odraslemu treznomislačemu pokvari želodec.

Torej bi bilo pametno, otroke navajati, da jemljejo na pašo poučljivo knjigo, da pripovedujejo drug drugemu, kaj so lepega čitali. A ker ne morejo vedno le čitati, bi se naj že v šoli naučili poštenih iger, katere bi potem na paši ponavljali. To početje bi bistrilo um in krepilo telo ter blažilo srce.

(Konec prihodnjič.)

„O pouku slovenskega jezika.“

Napisal¹ dr. Jos. Tominšek.

Simpatija je velika moč v človeštvu in se rada sili med faktorje pri sodbah; krivično in napačno pa bi bilo, ko bi ji tu prepuščali ali le spregledali odločilno moč. Ali v nekem drugem oziru učinkuje na pravem mestu plodno: ona je izmed prvih budilk in pospeševalk z a n i m a n j a, dandanes brez omejujočih in opozarjujočih namigavanj preveč raztresenega, zlasti v motrivanju splošnega slovstva, ki se širi v nepregledno daljavo... Moderna vihravost in površnost se izcimi prelahko pri nas knjigovednih, ako se vsaj nekolikokrat med letom resno ne uglobimo v kako knjigo, navajeni z brzim pogledom kar prek prstov predelati v kratkem času kupček knjig ter kup časopisov. Da se pa spravimo nad kako delo s posebnim nagonom do temeljitosti, treba je seveda prvič stvarnega zanimanja, ki nas najprej pozove k pozornosti; ali z gotovim uspehom deluje na nas osebno zanimanje, ki neredko odločuje pri izbiranju knjig in snovi za naše berivo. To zadnje pa je posledica simpatije, ali pozitivne, ali negativne: antipatije. Obe se lahko nanašata tudi na osebe, ki jih (po obrazu in življenju) ne poznamo, ki pa so nam po svoji slavi ali slabem glasu, po svojih nazorih itd. osebno nekako domači.

* * *

Vsak Slovenec, ki se bavi s šolskim poukom v kakršnikoli obliki in na katerikoli stopnji, se samo ob sebi zanima za vse, kar se tiče „pouka slovenskega jezika“. Jaz tudi. Ker pa mi dojde knjiga, ki obdeluje ta predmet, iz rok sovrstnika in prijatelja, se pridruži veselju, da se tu obdelava priljubljen predmet, še neko altruistično veselje, ki ga čutimo ob vsem, kar izhaja od oseb, nam duševno ali telesno bližnjih...

To bodi le v dokaz, da sem dr. Ilešičevo knjigo predelal rad iz dveh razlogov; rad pa bi tudi v drugih zbudil zanimanje... Ako v nastopnem povem o tem in onem na kratko svojo sodbo, se razume (prim. zgoraj!), da ta ni nastala pod vplivom kake nestvarne simpatije ali antipatije, ampak le na podlagi mojega premišljevanja in lastnega (seveda subjektivnega) prepričanja.

I. V Dr. Ilešičevi knjigi moramo razlikovati, kakor sploh pri večini strokovnih del, med snovjo in idejo. Naslov sam nas k temu pozivlje: Splošen izraz „o pouku slovenskega jezika“ nam da pričakovati

¹ Spremnica knjigi: „O pouku slovenskega jezika. Njega dosedanje smeri in bodoča naloga. Spisal dr. Fr. Ilešič, c. kr. profesor. Na svetlo dala ‚Slovenska Šolska Matica‘ v Ljubljani“. 1902. V in 120 str. 8ⁿ.

v prvi vrsti tozadevne snovi, ali pristavek „njega dosedanje smeri in bodoča naloga“ nam pove takoj jasno, da bo snov združena z notranjo vezjo idej, doslej („dosedanje smeri“) res ali po pisateljevem mnenju jo oduševljujočih, ter završena s kažipotom k onim idejam, vzniklim iz pisateljevega prepričanja, ki naj bodo odslej („bodoča naloga“) smoter in višek slovenskega pouka... Ta ilustracija glavnega naslova je iz zunanjih ozirov potrebna — g. pisatelj je to prvi čutil — ker ob izrazu „pouk...“ mislimo v prvi vrsti na kako metodiko, didaktiko... Tega v pričujoči knjigi vsaj namenoma ni, ampak njen značaj je historički; glede na „bodočo nalogo“ pouka slovensk. jezika, ki pa se stavi le z ozirom na dosedanje historički razvoj, ga odobrujoč ali mu nasprotujoč, glede na to je tudi prekhistorički. Da, značaj knjige je tako historički, da bi jo jaz rajši naslovil „Zgodovina pouka...“ z dostavkom „in njega bodoče smeri“. — Pod „pouk slovenskega jezika“, ki se mora vzeti v najširšem pomenu, spada I. poglavje („Pisanje in branje“) le z uvaževanjem bodočega namena teh začetnih vaj, in to tem bolj, ker je pri njih specifično slovensko le izraževanje sičnikov in šumnikov (gl. str. 12. in 20.).

Tako smo menda dovolj opozorili na obod in živo dušico knjige.

II. Naravnost navajati nje vsebine ni treba, ker bodo vsi bralci, „Popotnikovi“ kot člani „Šolske Maticе“ dobili knjigo v roke. Le nekaj splošnih potez naj podam. — Najzaslužnejši — trajno — je pri knjigi snovni del. G. pisatelj je predelal veliko, nekaj prav težko pristopnega gradiva ponekod sploh prvokrat, sicer pa je zbral raztresene podatke pod posebnim vidikom; to velja zlasti v prvem poglavju „Pisanje in branje“ in v prvem delu II. poglavja („Berivo, ljudskošolsko“); nemalo truda je stalo, dobiti v roke one knjižice, tabele itd., ki so podlaga raziskavanju; prej pa se je moral g. pis. še sploh poučiti o predmetu. Pri ostalih poglavjih je bilo priprosto zbiranje snovi laglje; tudi je ta snov vendar bolj obdelana; posebno pa je lahko porabil g. pis. nekatere svoje že prej objavljene manjše članke.

Za prvi dve poglavji je bilo treba staviti šele temelj. Gradiva pa se je naposled nabralo, da je delalo gospodu pisatelju preglavico, ko ga je spravljal v dobro zvezo — nekaj ga je potisnil v „Manjše opombe“ str. 101 id. — malce nepreglednosti radi prezremo ob težavnosti predmeta. — Prvo poglavje je sploh fundamentalno. Stvar ob sebi zanima posebno onega, ki uči pisati in brati; ostale privablja le ono veselje, ki je imamo z vsakim historičkim razvojem. Dozdeva se mi celo, da je pisatelju samemu bilo to raziskavanje malo odročno, tembolj, ker se smatra nekam nehvaležnim, saj „na tem polju nismo storili nič samostalnega“. Tako se da razlagati trditev, da „v tej točki smemo pustiti temeljitost drugim“, trditev, ki ji bodo najbrže oporekali oni, ki žive sami

v elementu, obdelanem v tem poglavju . . . Kako bi se glasila pisateljeva sodba, ko bi tudi mi dosegli v tej točki — temeljitost? . . . — Drugo poglavje je začrtalo nadaljnje raziskavanje svojega predmeta; v posameznostih se bo spopolnjevalo, kakor je g. pisatelj pokazal sam v zadnji številki „Popotnika“.

III. Od III. poglavja naprej (tudi že v 2. delu II. pogl.) je pisatelj v svojem elementu; tukaj gospoduje nad snovjo, od tu naprej prevladujejo ideje in stopa referatsko objektivni značaj v ozadje. Ker pa so ideje često problemi, pri problemih pa se konča absolutnost mnenj, za to je od tu naprej tudi mogoče, da poročevalec povzame besedo, zastopajoč svoje ideje. Lahko se pa tudi njegove ideje strinjajo s pisateljevimi.

Ideje, ki jih hoče tukaj privedi g. pis. do veljave, niso neznane onim, ki se zanimajo za stvar. V članku lanskega „Popotnika“, str. 138. idd. (ki je tu vdolan v III. pogl., str. 42 idd.) so v jedru že zastopane; izluščil pa jih je g. pisatelj v svojem lanskem znanem predavanju na Bledu, podavši jim stalno obliko in trden značaj v ozkem okviru tez; te teze zaključijo tudi razpravljajoči del te knjige (str. 82).

Brezpogojno sprejemem prvo tezo („Berivo kaži poleg morale svet v poeziji, poezijo sveta“) in tretjo („Slovn. pouk razkrivaj poleg oblike zlasti vsebino jezika, njega prvotno nazornost in poezijo“); kar še sledi, je le motivacija, ki se mi ne zdi vseskozi resnična. Pri ostalih tezah pa — o šesti (srbohrv. namesto staroslovenščine) kot principielnem vprašanju, ki seza globoko v podlago najvišjih razredov srednjih šol, tu¹ ne govorim — se ne moremo naravnost izreči niti za „da“, niti za „ne“, ker ne vemo, za katero šolsko stopnjo bi jih naj uveljavili. Tako n. pr. pritrdimo za nižjo stopnjo prvemu delu druge teze: „Pouk o povesti književnosti mora postati pouk o leposlovju“; za bodočega vseučilišnika pa ne, ker ta mora poznati tudi naše znanstvenike. Ista razlika, le v še večji meri, velja za obe stopnji, kar se tiče drugega dela te teze: „zato je treba natančneje govoriti le o novejši književnosti“; razen, če se vzame beseda „natančneje“ s posebnim naglasom. — Potrebe so različne, ravna jo pa se po bodočem namenu in sedanji stopnji.

Četrta teza, ki se obrača do „književnikov“, ki nam naj z besednim zakladom bližajo knjižni jezik „srbohrvaščini“, nima s „poukom slov. jezika“ nič opraviti; kaj malega o njej spodaj.

Glavna zahteva pete teze „Berivo naj obsega cvetje drugih slovanskih literatur v prevodih, ker je našega šoli primernega leposlovja primeroma malo“, seza v tej stilizaciji predaleč; g. pis. je najbrže hotel reči: naj obsega **tudi** cvetje . . .“ ali pa: „naj obsega **poleg** domačega leposlovja **tudi** cvetje . . .“ V tej obliki pritrdim tezi, zlasti ker mi

¹ Če dobim priliko, kdaj posebej kaj več.

oni „tudi“ dovoljuje utrgati to in ono najlepšo cvetko, kjer jo dobim; kar je lepo, je lepo pod vsemi poldnevniki in vzporedniki . . .

Prvi stavek pete teze „šola pripravljaj popolno umevanje srbohrvaščine . . .“ velja zopet — in tu bi ji pritrnil brez pomisleka — za višjo in najvišjo stopnjo. Ljudska šola za to ni; pest hrvaških pregovorov in slično, kar priporočuje g. pis. na str. 81. tudi za to stopnjo, bi imelo isti uspeh kakor kak francoski, angleški, latinski . . . rek. Naj bo, ali koristi ni take, da bi se izplačal trud; take jezikovne pridobitve bi imele za otročiče isti pomen kakor ona čudna zmes, ki jo rabijo pri igrav v svojih otroških pesmih. Naš ljubi naraščajima sprva s svojim jezikom dovolj opraviti, kakor vsi dobro vemo. Učenje pesmi v tujem jeziku ima po mojem mnenju le pomen, ako se uči tudi melodija; z melodijo vred bi se lahko in radi naučili otroci tudi besedila — to vem iz lastne skušnje — ali le kot nosilca melodije! — Le I. in III. teza veljata za ljudsko šolo.

Skušal sem nekoliko določiti meje, v katerih se da govoriti o izvedljivosti onih tez; saj je vsakemu na tem, da teze ne ostanejo le teze kakor stotine drugih, ampak da se izpremene v aksiome pri pouku. Da sem se spustil v podrobnejšo oceno, je opravičeno, ker prav v teh tezah leži težišče vse knjige; po svojem bistvu se sicer svetlikajo na mnogih mestih prejšnjega razpravljanja, povodec so za nabiranje dejstev. Ako jim jaz ne morem prisojati nedvomne resničnosti — tudi g. pis. gotovo ni hotel ž njimi postaviti neovrgljivih zakonov — pa vendar dobro vem, v čem leži njih pomen, ki jim ga rad priznavam: te teze ustrezajo splošnemu zakonu, da moramo imeti pri svojih težnjah neke ideale pred ali nad seboj, ki se poganjamo za njimi, dasi smo često prepričani, da je oni idealni smoter dosegljiv v celoti le maloštevilnim izvoljenim; le v kaki slabi, ali sladki uri si vsak domišlja, da je on tisti, ki bo dosegel oni ideal, in srečnega se čuti v teh sanjah. Prav je, da postavimo cilj višje, kakor ga doseže velik tok, ali istotako prav, da, potrebno je, da se naše omejenosti zavedajo zlasti oni, ki dajejo smeri temu toku; sicer se postavljajo polagoma ideali bolj in bolj in naposled v tako daljavo, da jih ne doseže nikdo, da izgubi ves trud trdno načelnost in se tok brez uspeha izgubi v pesku; skratka, uležejo se na zemljo fantomi in fantazmi, in čudno — opazujemo lahko često, da ti potegnejo z nevidno močjo neredko prav one za seboj, ki najrajši naglašujejo — realnost.

Aktualni pomen teh tez leži v nasprotstvu, v katerem stoje nasproti nekim zastarelostim ali ohlapnostim dosedanjega slovenskega pouka; pripomniti pa tudi moram, da je te zadnje g. pis. posplošujoč jih, nekoč slikal prečno.

IV. V zvezi z zadnjo opazko se ozrem na nekatere posameznosti. — „Svarilen zgled“, kako se naj ne bi poučevalo slov. slovstvo ima — priznam pretiranosti — tudi kako dobro stran, seveda le, če si ga mislimo oživiljenega z učiteljevo besedo. — Ne pride mi na misel, zagovarjati povprek naše „stara“ slovstvo; ali „stara ropotija“ (str. 45/46) bi ga ne imenoval, v korist in slavo „moderne“ (n. m.) še posebno ne, najmanj pa one „moderne“, ki prija nekim komodnim mladičem, kateri so si z umetnim mazilom izvabili nekaj perja in zato mislijo, da so — ptiči! Za take je dober Pohlinov „Opravek tega človeka“, pa dajte jim ga okoli ušes! Sicer, ali res kdo pri nas pričakuje, da „vleče“ ta Pohlinov spis (str. 46.)? So pa res tudi naši stari spisi, ki vlečejo, da se podajo mladini le v izvorniku; spominjam se, s kakim zanimanjem smo poslušali sedanjega dež. šolsk. nadzornika Zavadlala, ko nam je govoril o „starih“ in čital odstavke iz njih. — Da pa je treba v naši slovstveni zgodovini poseči do novejšega časa, to sledi iz zasnove Sketove „Slovstv. čitanke“. Eno se stori, drugo se ne opusti.

Proti časnikom in literarnim strujam obdrži učitelj svojo vplivnost, ako je je on dovolj močan, in ni učenec — preslab. Treba pa je, da učitelj sam — to se je pozabilo poglavitno naglasiti — pozna „moderno“ ter ima o njej svojo trdno, ne enostransko, sodbo. Potem lahko tudi pri mnogih prilikah s kratko opazko daje pravec onim, o katerih ve, da so „moderni“. Razumeli ga bodo.

V tem smislu soglašujem z navedenim pozivom (več novejšega slovstva!), iz zunanjih ozirov umestnim zato, ker se naglašuje spet enkrat pomen novejšega slovstva, ki se tudi zame ne konča s Prešernom, niti z Bleiweisom in Levstikom.

Marsikaj, kar se stavi kot zahteva, se pač redno že godi. O Vuku, Kollárju, Čelakovskem se menda vedno pove toliko, da je dovolj. „Zevajoča praznina“ v srednjem veku je izpolnjena z narodno epiko v Čitanki za V.—VI. razred; zapomni pa si lahko učitelj pisateljev migljaj.

Vzkliku (str. 48.) „Ne opazujmo slovenstva z Golovca . . . stopimo na visoko Tatro . . .“ in množici misli in načrtov, ki se krijejo pod to prisposodbo (prim. tudi V. pogl.), odgovarjam tudi s podobo: Nekaj hribolazca mi tiči za kožo, zato ljubim gore . . ., ali na Tatro ne grem; na njej bi se le jezil in jokal gledajoč pod seboj velikanske (čegave!!) hotele ob bliščecem jezeru in krasno nališpane kavalirje na bližnjem dirkališču . . . In pogled proti vzhodu? Navajeni smo res, da solnce vzhaja tam na jutrovem; ali pa tam lepše sije na bedni svet? Kdor se hoče greti ob njegovih žarkih, vzdigniti se mora visoko nad črne oblake; ali take peruti jih ima malo število — ti pa so tako visoko, da se vidijo prek Tatre tudi — z naših slovenskih planin in nižin. Mari naj nadalje zrem s Tatre proti severozahodu? Ne! Ako treba, popelje me železnica naravnost tja!

Le na naši sicer kršni, ali le rojstni zemlji **stojmo**, ali — to pa! — ne glejmo le v tla, ampak: kvišku; naprej oči in srca!

Ideja, ki je g. pis. prirasla posebno k srcu, je združitev našega književnega jezika s hrvatskim, ali bolje — g. pis. je, če se ne motim, svoje tozadevno prejšnje mnenje nekaj skrčil — le pripravljanje k temu; vrhutega o pravi združitvi ni govora, ker bi le Slovenci se pridruževali Hrvatom, ne pa tudi nasprotno (gl. opombo str. 80.). Inicijativa bi pripadala slovenskim pisateljem, pesnikom in urednikom. — Jaz nimam nič proti temu, da pisatelji rabijo hrvaške izraze — pisatelji (v poštev pridejo v prvi vrsti leposlovni) se tudi najbrže ne brigajo posebno za to, ali se brez kakega njihovega izraza more „izhajati“ — čim več besed imamo, tem gibčnejši je jezik: preverjen pa sem, da naši pisatelji ne bodo marali za princip: uvajajmo hrvaške besede v slovenščino! Iz jasnih razlogov! Pod pero že pride katera, sicer pa bodo pisali ali slovenski ali hrvaški, in razumeli se bomo tostran in onostran. Za eksperimente pa ti svojeglavni ljudje — se mi zdi — nimajo smisla, posebno, če so anahronistiški. Književnik, pesnik pač bore malo vpraša po srčnih željah filologov in jezikovnih reformatorjev, naj bodo ideje še tako lepe. Za kako združenje pa jih bo tem težje pridobiti, ker ima prav današnje leposlovje povsod temu nasprotno težišče: razcepljajoče, destruktivno, nagon k dialektom. In res se dajo tudi s tem doseči posebni mikavni učinki. Zato je krivičen napad na Mencingerjeve in Valjavčeve lokalizme; kdor sploh čita ta pisatelja, ju že razume, razume pa tudi srbohrvaščino, saj bi sicer istega Valjavca mnogih del ne razumel. Ali: koliko srčnega smeha zbuja v nas Rado Murnik s svojimi ljubljanskimi lokalizmi! — *Torej ne prepovedujmo naravnost rabe narečij¹, ko bi to tudi mogli, prav tako pa tudi res ne povprašujmo vsakega tujega (pos. hrvaškega) izraza po domovinski pravici!*

Iz znanega Jagičevega dokaza, da smo južni Slovani širono morje narečij, ki jih je ločil le različen politiški razvoj (str. 78.), moramo sklepati seveda prav nasprotno, kakor je sklepal g. pis.

Vodilne ideje knjige so, mislim, s tem malo osvetljene.

* * *

Knjiga je resno delo, mimo katerega ne bodo šli prihodnji raziskovalci njene snovi. Zlasti srečno je izbrana snov; prav ona je morala biti obdelana, preden gremo dalje . . . Nabrano gradivo je g. pis. odpiralo svet tudi v inostranstvo; prav je, da je tudi od tam prinesel kot dostavek „Literarne opombe“ (str. 84.—100.), izmed katerih je razvoj naše „Slovniške

¹ Narečja v šolo pa ne! (Prim. str. 79.).

terminologije“ posebno zanimiv. — Glede na obširno gradivo obžalujemo, da g. pis. ni bilo dano, vsega popolnoma izrabiti; na takem materijalu bi lahko slonelo ob nedvomni sposobnosti g. pis. še vse drugačno delo. G. pis. je včasih malo preveč le skicoval; na račun naglice in konceptnega ognja pridejo pač razni pretirani izrazi, neke predaleč segajoče trditve (str. 1., 2., 45. idd. 67., 74., 78.). — Osebna polemika bi se naj v knjigi, v konstruktivnem spisu, skrila popolnoma pod stvar (prim. pa str. 60., 61.).

Pa pustimo meglice.

Spremnico sem napisal prijateljevi knjigi. Ali bi naj bila gol slavospjev? Mislim, da sem bolj ustregel prijatelju in njegovemu spisu, če sem tam, kjer se neha njega absolutnost in prične boj med duhovi, pri idejah, opozoril na njih fluktuacijo, na omejenost, ki leži prav v njih neomejenosti... Ker ne govorim le v tiradah o tem in onem predlogu, ki je nemara res tiho in glasno geslo raznih ljudi, kateri pa niso prišli do njega po onih premisah kakor g. pis., zato bi me ti lahko imeli za mračneža... Prijatelj me pozna bolje... „Naprej in kvišku!“ pravim tudi jaz. Ne morem pa tukaj kazati na svoja pota...

Knjiga se priporoča sama; pritrđi se li vsemu, kar stoji v njej, ali ne, to nima odločilnosti pri vprašanju o njenem pomenu.

Opombe o publikacijah „Slovenske Matice“ za l. 1901.

Napisal dr. Fran Ilešič.

V nastopnih vrstah hočem z vzgojno-didaktičnega stališča izpregovoriti o nekaterih vprašanjih, ki so za pota in smotre našega narodnega življenja velike važnosti in so v zvezi s posameznimi spisi v letošnjih publikacijah „Slovenske Matice“.

Ne gre mi seveda tu za vzgojo in pouk posameznika doma ali v šoli, mislim marveč na vzgojo celega naroda in mi pomeni vzgoja naroda razvoj njegovih dušnih sil. V poštev pride tu pred vsem njegova literatura; zakaj baš z značajem svoje literature kaže narod najbolj, kako se je vzgajal, razvijal, kako je bil vzgajan, razvijan; nič manj značilen, nič manj pomemben pa je tudi razvoj njegovega jezika.

Pri vzgoji posameznika smatrati je glavnim načelom: izsleduj (analizuj) obzorje svojega gojenca, spusti se na njegovo stališče in ga dvigni k sebi, vedno se pri tem ozirajoč na njega, na njegove zmožnosti. To

postopanje je psihološko in edino naravno. Kdor bi hodil po drugi poti, pogrešal bi kmalu gojenca-spremljevalca in hoditi bi moral sam ali pa bi tega-le moral siloma unesti za seboj.

To psihološko načelo mora veljati tudi za razvoj naroda. Ako hočeš, da te narod razume, moraš razumeti ti njega; ako hočeš, da gre narod za teboj in s teboj, da napreduje, se razvija, moraš stopiti na njegovo stališče ter ga voditi po določeni poti. Kdor mu vsiljuje stvari, za koje ni podlage v njegovem obzorju, ta ali opravlja brezplodno delo — gojenec ne pazi nanj — ali pa gojenca docela pokvari z na vnanje prisvojenjo, neasimilovano izobrazbo; to le se kaže povsod v obliki pre-nagljiene civilizacije, ki rodi zle plodove.

Za pretekli in bodoči razvoj naše književnosti in knjižnega jezika velevažna sta spisa „Prešeren in narodna pesem“, spisal dr. K. Štrekelj, in pa „Puškin v slovenskih prevodih“, napisal iv. Prijatelj.

I.

„Prešeren in narodna pesem“.

Prešeren je romantik. Kot romantik se je zanimal:

1. za narodno prošlost¹, za slovensko bajeslovje², za narodni jezik, za narodne pripovedke in pravljice, za romantične snovi drugih literatur³;
2. kot romantik pa se je osobito ukvarjal tudi z narodno pesmijo;
3. zapisal pač sam ni nobene;
4. le urejeval jih je⁴.

5. „Reminiscenc iz narodnih pesmi ni najti v Prešernovih poezijah mnogo. Naš pesnik je bil prekreпка pesniška individualnost, da bi se bil vdajal tako očitnemu vplivu narodne pesmi, kakor to vidimo pri omahljivem Vodniku.“

¹ Tu bi bila lahko omenjena še verza o zemlji slovenski, „v kateri očetje so naši sloveli, ktera zdaj ima grob komaj za nas.“ To je izpeto v smislu Kollárjevem (prim. „Prešeren in slovanstvo“, str. 16) in v duhu ilirske romantike, ki je navdahnila tudi Mažuraniča, ko je v „Smrti Smail-age“ (IV) zrl „grobove otaca slovinskih, na daleče kieh slovjaše ime slavno . . .“.

² Kje imenuje v „Krstu pri Savici“ boga Lejla?

³ Prezrl je gospod pisatelj odvisnost v različnih pesniških oblikah in še več drugih stvari.

⁴ Za Čbelico je Prešeren l. 1832. narodne pesmi predelaval; „sploh so bile njegove redakcije (narodnih pesmi) zelo korenite“, pravi Štrekelj, torej gotovo pred vsem redakcija Smoletove zbirke l. 1833. — L. 1836. so se mu dotlej nabrane pesmi zdele „premalo pravilne (?), a l. 1837. govori o „nepoklicanih korekturah“. Zdi se torej, da je Prešeren šele s časom spoznal načelo o neizpremenljivosti jezika v narodnih pesmih. Ali je ločil znanstveno folkloristovsko in pesniško stališče? Le s pesniškega stališča se sme narodna pesem estetičnemu okusu primerno predelati ter knjižnemu jeziku priličiti. Branil se je Prešeren brez dvoma vseh nekranjskih narečij, n. pr. Vrazovega, in dosledno kajpada vsake ilirske tendence. In baš vsiljevanje tujih narečij mu je najbrž rodilo načelo o neizpremenljivosti jezika.

Nas zanima ta zadnja činjenica, da namreč Prešernove poezije kažejo malo reminiscenc narodnih pesmi. Spričo tega potrebujejo premisleka besede g. Prijatelja (v Prešernovem Albumu 728.): „V Prešernovih pesmih slovenski narod diha in živi.“

* * *

Naše leposlovje v nevezani besedi se je počelo s prvim beletrističnim listom, „Slovenskim Glasnikom“. Takrat je privabila moč Jurčičevega duha iz slovenskih tal prve cvetke pripovedne literature. Jurčič je posnel narodne pripovedke, vraže in vere, domačo zgodovino in preprosto, a samoraslo filozofijo našega naroda. Kakor dober učitelj je s spretno roko preiskal dotedanje naše obzorje in si razlagal njega značaj iz naše preteklosti. Taka analiza postoječega dušnega stanja je edino pravi začetek psihološkega vplivanja, dušnega razvoja. Zato pa imajo njegove slike največjo privlačno silo.

Isto delo je v verzih pred sto leti opravil početnik naše poezije V. Vodnik. Po obliki in vsebini je svoje proizvode prilagođival narodnemu blagu, ali pa z bodrilnimi pesnimi probujal spečo narodno zavest:

Kar mat' je učila,
me mika zapet,
kar starka zložila,
je lično posnet . . .

to je bilo geslo njegovega pesniškega delovanja.

Štrekelj imenuje Vodnika „omahljivca“, ker se je udal očitnemu vplivu narodne pesmi. S tem pa se je Vodniku storila krivica; zakaj naslanjanje na narodno pesem je edino naravni vir prve umetne poezije¹ in nadalje Vodnik ni, nezavestno omahujoč, padel v objem narodne Muze, marveč jo je gojil z zavestjo in namenom, kakor kažejo baš navedeni verzi.

Kolikor pri Štreklju s tem izgubi Vodnik, toliko pridobi Prešeren, ki se ni držal narodne poezije.

Štrekelj si Prešernovo neodvisnost od narodne pesmi razlaga z njegovo krepko pesniško individualnostjo, ki je neodoljiva vnanjim vplivom.

Ta trditev bi bila verjetna, ko bi Prešeren bil res tako samorasel, takorekoč sin samega sebe. Temu pa ni tako.

Čim manj je namreč v Prešernu reminiscenc narodne pesmi, tem več je v njem spominov tujih literatur. „Prešeren je u istinu obrazovan pjesnik, pun krcat tujih motiva“, piše Šrepelj v Prešernovem Albumu 818.

Vpliv narodne pesmi ni uspel pod plastjo tujih literatur.

¹ Prim. grško dramo, ki je vzkllila iz narodnih bajk in pripovedek.

Odvisnost Prešernovo od Petrarke je naglasil že Stritar. Natančneje bo stvar, kakor čujem, v bližnji dobi preiskana.

Vpliv nemške romantike na Prešerna je začel izsledovati že Levstik. „Prešeren je časi v Nemcih našel kako misel, katero je vzel in vrgel v podstavo svojemu stvoru, ki je potlej čisto izvirno kvišku vzrastel; časi je naletel samo gradivo, a potem zasuknil ga po svoje, kakor mu je duh velel in časi mu je v ušesih ostal kakih granesov le vnanji glas, ki ga je spremil v slovensko pesem, katera ima od kraja do konca nove misli.“ Tako je pisal Levstik v „Ljubljanskem Zvonu“ l. 440 ter za zgled navedel „Novo pisarijo“, ki ji je začetek posnet po Goetheju — da se ta satira nadalje razvija po vzorcu Alfierijeve satire „I pedanti“, sem pokazal v „Ljubljanskem Zvonu“ 1898 — potem sonet „Ni znal molitve žlahtnič trde glave“ in romanco „Hčer in svet“.

Nemške romantike „vnanji glas“ zveni tudi v mnogih drugih Prešernovih proizvodih. Šrepelj je v Prešernovem Albumu 718 opozoril na zvezo s Heinejem in je primeril Prešernovo „Zdravilo ljubezni“ s Heinejevo „Die Wallfahrt nach Kevlaar“, „Ribiča“ pa z „Lorelei“.

Res da konec „Ribiča“ spominja na „Lorelei“:

Zgubljen je, utopljen, se bojim;	Ich glaube, die Wellen verschlingen
kdor ljubi brez upa ga svarim,	am Ende Schiffer und Kahn . . .
nikar naj ne vesla za njim.	

vendar je jedro docela različno. Primerjal bi ga z Mickiewiczzevo balado o Švitežjanki.

Naj opozorim še na nekatere „vnanje glasove“ nemške romantike. Znani nemški romantik Justinus Kerner ima balado „Die Aeolsharfe in der Ruine“, ki jo najdeš ponatisnjeno v Illyr. Bl. 1839, 30; glasi se:

In des Thurmes zerfallener Mauer
tönet bei der Lüfte Gleiten,
mit bald ganz zerriss'nem Saiten
eine Harfe noch voll Trauer.

In zerfall'ner Körperhülle
sitzt ein Herz, noch halb belastet;
oft ihm noch ein Lied entgleitet
schmerzlich in der Nächte Stille.

Kdo bi v tem ne spoznal „Neiztrohnelega srca“? Prešernova balada je bila pač prvič natisnjena šele v zbranih poezijah l. 1847.; prijateljem je bila že znana gotovo konec l. 1845., kajti Kastelic je „za vezilo dr. Francetu Prešernu 3. grudnia 1845“ podaril ta-le napis:

„Po meri popivaj slaščico sveta,
da t' Peter prezgodaj ne odpre neba!
Pogosto pa snuje naj pesni srce,
da v krilu ga mirnem preveč ne teže.“

S tem očito namigava na „Neiztrohnelo srce“.

Primerjajmo uvod Krstu pri Savici in četrti čin Uhlandove drame „Ernst, Herzog von Schwaben“. Ernst in zvesti mu prijatelj Werner Kiburški, od vseh strani oklenjena od cesarskih čet Mangoldovih, najdeta zadnje zavetišče na gradu Falkensteinskem v Schwarzwald. V tretjem prizoru nastopi Werner ter tako govori zbranim vojakom:

Herein, herein, ihr Männer! kommt und hört! . . .
Wir sind umzingelt, jeder Weg verbaut
und kaum bin ich hieher noch durchgeschlüpft . . .
nichts rettet uns als schleuniger Entscheid.
Schon weiß ich nicht zu schätzen ihre Zahl
und jeder Tag verstärket Mangolds Schar.
Uns ist der Zuwachs abgeschnitten, wir
sind unseren Freunden aus dem Blick gerückt;
die uns erwarten, haben nicht Gewähr,
ob wir noch stehen, ob wir zertreten sind.
Noch stehen wir und noch ist uns freigestellt,
zu wählen zwischen Übergab' und Kampf,
und noch getröst ich mich der Möglichkeit,
dass wir in einer heißen, blutgen Schlacht
den Feind zernichten und, mit Sieg gekrönt,
vorbrechen in das Land, das uns erharrt.
Wenn jetzt wir zaudern, bleibt uns keine Wahl,
als zwischen Übergab' und Hungertod.
Entschließt euch, Männer! soll's gekämpft sein?

Vsi so za boj.

Zdaj pa še izpregovori Ernst ter pravi:

Ist einer unter euch dem eine Braut,
ein Weib, ein Kind das Leben köstlich macht,
er zieh' im Frieden! Nicht verdenk' ich's ihm,
nicht heisch' ich so verzweifelten Entschluss.
Ihr schweig und steht. So rufe auch ich zum Kampf!
Der erste Morgenschein find' uns bereit.

V začetku istega tretjega prizora gleda Ernst po daljnih žitnih poljih, od katerih ga loči prepad, o žetvi je baš, zato misli:

Mir ist kein and'res Erntefest bereit,
als wo die Schwerter statt der Sicheln sind
und wo ich selbst die falbe Ähre bin.

„Ležé, k' ob ajde žetvi al' pšenice . . .¹

A v drugem prizoru pravi Werner:

Der Dienst der Freiheit ist ein strenger Dienst,
er trägt nicht Gold, er trägt nicht Fürstengunst,
er bringt Verbannung, Hunger, Schmach und Tod
und doch ist dieser Dienst der höchste Dienst.

Brez dvoma je položaj Ernstov ustvaril Ajdovski gradec in Uhlandove besede so Prešernu zvenele po ušesih — sam ni vedel, ali so njegove ali tuje. A iz teh daljnih, medlih zvokov je pri Prešernu nastala silna simfonija, iz medlih besed Uhlandovih junaško odločni govor Črtomirov.

Sicer zatrjuje Štrekelj (str. 3), da je Prešeren za balado „Od zidanja cerkve na Šmarni gori“ porabil narodno pripovedko, vendar iztikam, da motiv te pesmi močno spominja Bürgerjeve balade „Des Pfarres Tochter von Taubenhain“. Junker Falkensteinski je zapeljal župnikovo hčerko. Zato jo je oče zapodil z doma. V temni noči se deklica priplazi do vrat Falkensteinskega gradu ter zahteva, naj jo gospodič s poroko reši sramote, a on jo zavrne, češ, da mu plemstvo tega ne pripušča. Tedaj pa ga ona prekolne. Kakor blazna leti nazaj domov čez drn in strn, a v domači senčnici

„es wand ihr ein Knäbchen sich weinend vom Schoß,
bei wildem unsäglichem Schmerze“.

Z iglo lasnico usmrti otroka; njegova dušica straši odslej tam po močvirju kot lučica — neugasljiv spomin pregrešnemu duhu matere in očeta.

Prešeren je prikriil poltnost Bürgerjevo s plaščem svoje dostojnejše poezije, poblazil in pomilil osebe ter disharmonijo nemške pesmi razrešil v harmonijo pravice in pokore.

* * *

„Kako torej slovenski narod v Prešernovih pesmih diha in živi?“ Mar so nekatere velike ideje, ki jih izraža pesnik, vzete iz takratnega mišljenja slovenskega naroda? Prešeren-Črtomir izpreminja vero po veri svoje Bogomile, kažoč s tem versko indiferentnost, nebržnost. Ali se je naš narod takrat vnemal za svobodo vesti in verski liberalizem? In sugerirana idealna ljubezen? Ljubezen je splošno človeško čustvo; kdor je rojen lirik in opeva njo, ta bo umljiv v svojem narodu,

¹ Prim. Uhland, Graf Eberhard der Rauschebart, 4. Die Döffinger Schlacht:

Im Erntemond geschah es; bei Gott, ein heißer Tag!
Was da der edeln Garben auf allen Feldern lag!
Wie auch so mancher Schnitter die Arme sinken lässt!
Wohl halten diese Ritter ein blutig Sichelfest.

Vendar glej Štrekljev spis, str. 19. To utegne biti vobče zelo razširjena prispodoba.

najsi je po svojem mišljenju od njega še tako oddaljen. Prešernova ljubezen v sonetnem vencu pa je pač zapadno trubadurstvo.

Prešeren se je zavedal, da je ves sin nemške prosvete; bil je zato tudi hvaležen odgojiteljici svoji, Germaniji. Anastazij Grün je dobro poznal Prešerna in pri njem govori mrtvi pevec svojemu narodu:

„Das Weltgestirn entsteigt atlantischer Welle
glanzvoll, unhembar deinem Widerstreben;
der West ward Ost! Liebst du die Morgenhelle,
gen West, zum Ausgang mußt dein Haupt du heben . . .“

Kar je v Prešernu našega, to je slovenski jezik. „On je prvi podaril poeziji slovenski govor in slovenskemu govoru poezijo“, a „v slovenskem jeziku je izražal zapadno kulturo.“ Te temeljne misli svoje razprave „Prešeren in slovanstvo“ (44) dobim tudi sedaj kot rezultat.

* * *

Neznatno je bilo za Prešerna število slovenske inteligence; izginilo je poleg kmetiškega ljudstva, ki je po takem skoro edino predstavljalo slovenski narod.

In od tega svojega naroda je bil Prešeren po svojem mišljenju ločen.

Nad tem svojim narodom je pesnil Prešeren, ne iz njega, izvestno ne zanj . . .

Prešeren je to tudi sam uvidel (prim. Prešeren in slovanstvo, str. 25). Da je izobražencem takrat bilo težko pisateljvati, pesniti za svoj rod, o tem je prepričal tudi Vraza. Razlika med Prešernom in Vrazom pa je ta, da si je Vraz poiskal širše pozorišče, kjer se je iz inteligence nabral narod, bržko je spoznal, da ne more delati za kmetški narod ozkega slovenskega ozemlja, Prešeren pa je ostal v tem ozkem svetu, a pri tem moral biti — sam in brez vpliva na njega razvoj.

Za razvoj slovenskega naroda so se za Vodnikom pobrinile prvič Bleiweisove „Kmetijske in rokodelske Novice“. Prešeren jim ni bil sotrudnik; vendar je najbrž baš ta nova, sicer neestetična a praktična smer izpodbudila Prešerna, da je l. 1843. zlagal pesmi za kmetške fante. Dne 12. decembra tega leta je pisal Vrazu: „Ich arbeite gegenwärtig an krainischen Liedern, die den Bauernburschen gefallen sollen; wenn ich einige komponiert haben werde, so werde ich meine Carmina herausgeben.“ Ni misliti, da bi Prešeren tu govoril o sedaj znanih njegovih pesmih; one pesmi so se pač izgubile.

Do takih pesmi, ki bi ugajale kmetškim fantom, ga je najbrž spravilo opazovanje resničnih potreb. Prejšnja leta se ni menil za to, kaj poreče o njegovih pesmih „narod“.

Za poljudno in mladinsko književnost naš pesnik, ki mu je bila l' art pour l' art, dotle ni imel smisla. Nasproti pa se je Vraz, predno je prestopil v ilirski tabor, živo zanimal za izobrazbo ljudstva (prim. „Popotnika“ XXII. 361—363). L. 1836. je s Šamprlom izdal „Navuk v peldah“, čitanko za mladino, ki ima napram prejšnjim in takratnim sličnim knjigam več svežega življenja; povestice v njej so manj umetne ter vzete iz opazovanja resničnega življenja; zatrjuje se, da jih po istiniti preprostosti ni še nikdo dosegel. Vraz je knjigi napisal predgovor s psevdonimom „Jakob Cerovčan“.

Prešeren je 22. avgusta 1836 pisal o tej knjigi Čelakovskemu: „Neki Čerovnik, ki je spisal predgovor k slabi prelogi zelo otročjih pripovedi Egidija Jajsa.“

Iz te opombe se vidi, da Prešeren ni razumel potreb svojega časa, niti se ni zamislil v želje otroškega srca. Ni uvidel, da je treba narod vzgajati, polagoma razvijati, predno naj razume estetično visoko ubrano poezijo.

Nasproti pa je pisal Vraz v predgovoru imenovane knjige: „Modra šola vladajska nam je šole dala. Ali nekteri ne poznajo tega daru ter ne podpirajo dolžnosti milostive matere, zato smo po svoji nemiarsini brez poštenja, ter nam narod v puši čepi. Našem narodu ne bo poštenja, dokler s te puše ne stane, s te puše pak ne more brez navuke . . . Če čete, kaj bo Vam poštenje, more tudi biti Vašemu narodu; zatorej ga peljajte s puše; perpomorte ga k navuku; dajte mu knjige do rok . . .“

Tako je stališče Prešernovo napram izobrazbi naroda. V očigled temu pa se nam zde po vsej pravici gola domišljija besede Prijateljeve (v Albumu, 729): „Ker je Prešeren vedel, da se da narod samo v njegovem jeziku uspešno izobraževati, se je poprijel njegovega jezika!“

Za razmerje Prešerna napram dobi našega preporeda je tudi značilno, koliko ga je ona uvaževala v šoli.

Organizacijski načrt za gimnazijo iz l. 1849. je za ono dobo slovenskega slovstva poleg Jarnika priporočal izrecno tudi Prešerna; a izdajatelj prvih slovenskih srednješolskih čitank Bleiweis in Miklošič sta ga primeroma malo uvaževala (prim. dr. Tomiškov članek v Prešernovem Albumu „Prešeren v šoli“). Odlično mesto pa mu je odkazal Macun v svojem „Cvetju jugoslavjanskem“ l. 1850. To je prva naša pesniška antologija. Rabila se menda pač ni nikjer v šoli, a namenjena je bila za šolo, „učechoj se mladeži“. V njej nahajam naslednje Prešernove pesmi: Prva ljubezen. — Slovo od mladosti. — Pevcu. — Soneti (Viharjev jeznih . . ., Popotnik pride . . ., Hrast, ki . . ., Življenje ječa . . ., Čez tebe več ne bo . . ., Memento mori.) — Kaj se sme in mora peti (= Orglarček). = Krst pri Savici (popoln!). — Nova pisarija. — Puščice (Čebelice puščičarjem, Pevcem letnih časov, Nekim pevcem duhovnih pesem, Vzrok nezlatega

časa, Zagovor). — Po Macunu je posnel Janežič svojo prvo čitanko za višje gimnazije „Cvet slovenske poezije“ z nastopnimi Prešernovimi: V spomin Valentina Vodnika. — Slovo od mladosti. — Soneti (Memento mori, Življenje ječa, Čez tebe več ne bo . . .). — Krst pri Savici (ena kitica je izpuščena.) — Predgovor in zagovor. — Prej pevcu, zdaj homeopatu. — Nova pisarija. — Zastavica o kazini.¹ — Macun in Janežič sta torej mnogo bolj uvaževala Prešerna nego Bleiweis in Miklošič.

Macun in Janežič sta, sestavljajoč svoje prve čitanke, bila na stališču južnega slovanstva, „ilirstva“. „Iliri“ so delovali med inteligenco, meščanstvom in so bili zavzeti za pesniško delovanje Prešernovo.

Ustanovitelji slovenstva so morali pustiti visoko estetiko, če so hoteli prebuditi ljudstvo; služiti so mu morali s praktičnimi nauki.

In baš Bleiweis pa Miklošič sta ustvaritelja političnega pojma Slovenija. Urednik „Kmetijskih in rokodelskih Novic“ je dobro vedel, česa je bilo takrat ljudstvu treba.

Nasprotno pa je Prešernovo delo trpelo za notranjo opreko: namenjeno je bilo slovenstvu, a služilo bi lahko le ilirstvu. Svoj namen je doseglo šele po njegovi smrti.

* * *

V najnovejši dobi smo doživeli silen naval tujih vplivov. Pojav je imel v sebi kal smrti. Njega zastopniki so bili med nami tujci in so bili kot taki za trenutek močno opaženi, a na skoro prezrti.

Naš narod dandanes ni več zgolj prostaški, seljaški. Nova struja je našla več občinstva nego svoj čas Prešeren; zato je tudi donekle izpremenila značaj naše literature.

Novostrujarji so prišli iz tujine k nam, hoteč vplivati na domovino, a iz domačih tal je vzrastel, pa se dalje razvijal Aškrc. Aškrčev razvoj je naraven, psihološki.

Aškrčeve „Balade in romance“ posnemajo našo zgodovino; „Ilirska tragedija“, „Attila in slovenska kraljica“, „Celjska romanca“, „Stara pravda“, „Slovenska legenda“, „Napoleonov večer“ so temu priča; vzporedno s tem pa pesnik tudi šiba svetohlinstvo in brani svobodno misel.

Njegove „Lirske in epske poezije“ se šetajo že po srbsko-hrvaških tleh in stopajo tudi na ruska tla; socialno vprašanje bije vedno bolj na dan.

¹ S tem so popolnjeni podatki dr. Tominškovega članka v „Prešernovem Albumu“. Naj še dostavim, da ima Miklošičevo Berilo V. (1853) na koncu životopisa Čopovega (iz Navratilovega peresa) Napis na grobu Matija Čopa (brez tega naslova):

„Jezike vse Evrope je učene
govoril, ki v tem tihem grobu spi“ itd.

„Nove poezije“ so v jedru socialne, a baš sedaj izhajajoče pesmi pojo o zgodovini Rusije, o Bolgariji . . .

Spoznavanje slovanskih (socialnih) razmer je naloga naše bodočnosti.

Ako ne bomo vsi stremili za to zadačo, postanemo „tujci“ na svojih tleh; razlika bode ta, da bodo nekateri z lahko metamorfozo hvaležni gojili tujo mater, nekateri pa izkrvaveli.

Prvim bo „ljubezen do nizke zakajane beznice njih zadnji spomin na domovino. Res bodo govorili o domovini, o domači politiki, literaturi in včasih celo o domači umetnosti, toda kakor bi govorili tujci, z nekako višjega ‚objektivnega‘ stališča. O domačih stvareh bodo govorili s preziranjem . . . ogenj jim bo šele prišel v lica, kadar bodo govorili o veliki tuji umetnosti . . .“¹

Sedeli bodo kot odborniki v slovenskih društvih, a obenem sodelovali kot objektivni možje pri tujih podjetjih, uživali slavo upokojenih slovenskih pisateljev in pesnikov, a se spričo tujcev posmehovali slovenskim težnjam po univerzi, kakor je nekdanj Prešeren dvomil o možnosti slovenskih šol . . .

Drugi bodo, prešinjani od mehkih čuvstev, skušali stati na tej čudoviti domači zemlji „trdno in ukopano“, ali morale jih bodo „majhne razmere, majhni ljudje, zadehel zrak;“ zato jim bode srce „plaho in neodločno“; v njih srcu bo živela „vsa tiha, boječa otožnost domače zemlje, njih prsi bodo polne tistega tesnega, težkega vzduha . . .“ In tujci bodo stopili pred nje z mamečimi slikami udobnosti. In konec plahih sinov malih razmer bode nalikoval tragičnemu koncu Pavla Slivarja, junaka Cankarjevih „Tujcev“.

Ko bi se zavedali, da je zemlja, v koji stoje trdno zakopani, košček velike slovanske zemlje, bi bili rešeni.

Velikost zemlje bi njih srcu dala pogum in odločnost.

(Dalje prihodnjič.)

¹ Glej Cankarjeve „Tujce“ v letošnji Knezovi knjižnici!

Šolstvo v tujini.

Zbira Ivan Ivanovič.

III.

Švicarsko šolstvo.

a.

Najvišjo stopnjo popolnosti med evropskim šolstvom je menda do sedaj doseglo švicarsko šolstvo, ki bi lahko služilo za vzor vsem evropskim kulturnim državam. Šolstvo mnogih držav menda te popolnosti ne bode doseglo še v desetidesetletjih, a veliko držav se pa sploh ne bode nikdar pospelo do te stopinje, ker jih bode usoda mogoče prej pobrisala iz svetovnega pozorišča.

Švicarsko šolstvo sicer nima navidezno nikake skupnosti, ker vsak kanton mora skrbeti popolnoma samostojno za svoje šolstvo in z ozirom na različnost posameznih kantonov je tudi šolstvo dokaj različno.

Neka skupnost se da izvajati pač iz naslednjih točk, ki jih določa zvezno zakonodajstvo iz 1874. l., namreč:

1. „Die Kantone sorgen für genügenden Primarunterricht, welcher ausschließlich unter staatlicher Leitung stehen soll. Derselbe ist obligatorisch und in den öffentlichen Schulen unentgeltlich. Die öffentlichen Schulen sollen von den Angehörigen aller Bekenntnisse ohne Beeinträchtigung ihrer Glaubens- und Gewissensfreiheit besucht werden können. — Gegen Kantone, welche diesen Forderungen nicht nachkommen, wird der Bund die nöthigen Verfügungen treffen.“

2. „Niemand kann zu einer religiösen Handlung oder zu einem religiösen Unterricht gezwungen werden. Bis zum 16. Altersjahre der Kinder entscheidet hierüber der Vater.“

Kakor zahteva § 1. avstrijskih državnih šolskih postav od dne 14. maja 1869, da „bodi vzgoja versko-nravna“ tako zahteva demokratsko zakonodajstvo švicarske ljudovlade kot cilj vse šolske vzgoje že od l. 1834. sledeče: „Das Wohl und Wehe eines jeden Staates beruht auf dem sittlichen Werte seiner Bürger; ohne Bildung des Herzens und des Geistes ist keine Freiheit denkbar, und die Liebe zum Vaterlande ist ohne sie ein leerer Schall. Auf unsere sittliche Veredlung, auf die grösstmögliche Ausbildung der Anlagen, die wir dem Schöpfer und Erhalter unseres Daseins verdanken, müssen wir hinwirken, wenn wir des Glückes uns theilhaftig machen wollen, dass eine freisinnige Verfassung uns gewähren kann. Die eifrige Beför-

derung dieses Zweckes wird vom Verfassungsrate dem künftigen Gesetzgeber vor allem und ganz besonders empfohlen“.

„Oglejmo si sedaj švicarsko šolstvo nekoliko natančneje. Za vsa Švico velja zakon, da je za vse otroke — brez razločka veroizpovedovanja — ljudskošolski pouk obvezen, brezplačen in krajevnim potrebam ustrezajoč. In ta zahteva se strogo izvaja povsod. Seveda je šolskoobvezna doba z ozirom na razne kantone tudi različna, kajti v nekaterih kantonih traja šolskoobvezna doba 8 do 9 let, a v drugih pa le 6 do 7 let.

Ravnotako se tolmači „brezplačnost pouka“ v raznih kantonih različno. Nekateri kantoni ne zahtevajo nikake šolnine, a drugi imajo poleg te dobrote še to, da dobiva šolska mladina brezplačno vse šolske potrebščine, kakor knjige, zvezke in drugo, v šoli. In to slednje zadobiva v Švici prav ogromne dimenzije, kajti vzgledi in poskusi živo pričajo, da je pouk v onih šolah, kjer dobi učenec vse „zastonj“ v šoli, uspešnejši in povoljnejši kakor v ostalih šolah.

Ljudska šola v Švici je v pravem pomenu ljudska šola. Sicer ima zvezna uprava vrhovno nadzorstvo v svoji oblasti, vendar je vodstvo popolnoma izročeno narodni volji. Vsak kanton izvoli iz svoje sredine nekako šolsko komisijo, ki rešuje vsa šole se tikajoča vprašanja. Ta komisija ima tudi pravico podeljevati učiteljem službe. Posebno značilno pri tej uravnavi je to, da nobena cerkvena oblast nima nikake pravice do šolstva. Duhovniki posameznih cerkvenih občin ne morejo biti vsled svoje službe udje kake šolske komisije, pač pa so lahko izvoljeni članom slično drugim občanom.

Neka posebnost pri švicarskem šolstvu — in po našem znanju se mora edino le švicarsko šolstvo ponašati s to posebnostjo — je ves šolski sestav, to je organizacija vsega šolstva, kajti vse šolstvo se nekako spopolnuje in tvori v svoji celoti nekako skupnost. In vse švicarsko šolstvo se da primerjati verigi, kjer se en člen drži drugega. Ljudska šola je v prvi vrsti nekaka pripravljavnica za srednje šole in te zopet za višje. Prestop iz ljudske šole v srednje šole je lahek, ker prvič se ne zahteva nikakih vsprejemnih izpitov, drugič ubožnim učencem ni treba plačati šolnine in vrhutega je ustanovljenih za revne dijake mnogo ustanov.

V Švici so jako razviti tudi razni nadaljevalni učni tečaji in ti so v mnogih kantonih obvezni in sicer do 19. leta, a nekateri kantoni imajo prostovoljne učne tečaje. Ti nadaljevalni učni tečaji imajo ali obrtniški ali kmetijski značaj. Za deklice ni tako preskrbljeno, vendar je opaziti v najnovejšem času tudi tu precejšen napredek.

Tudi za učitelje skrbi Švica kakor malokatera druga država. V nekaterih kantonih so samostojna učiteljišča, v drugih so pa takoimenovane „kantonske šole s pedagoškim oddelkom“. Te „kantonske šole“ so slične

našim gimnazijam ali pa realkam, a učitelji morajo obiskovati vrhutega še oni pedagoški oddelek. Taki oddelki so n. pr. v Graubünden-u in Solothurn-u.

Kanton Basel pa zahteva od učiteljstva sledeče študije: učiteljski kandidat se mora skazati z maturitetnim spričevalom gimnazije ali realke in dokončati mora poleg teh študij tudi še eninpolletni pedagoški kurs. Ker je pa na tem kurzu le malo ur na dan pouka, sme se dotični učiteljski kandidat vpisati na vseučilišče, kjer je tudi posebna stolica za pedagogiko. Seveda, kanton Basel plačuje svoje učitelje potem tudi primerno tem študijam.

V ostalih kantonih, to je v kantonih: Bern, Zürich, Thurgau, St. Gallen in Luzern so pa učiteljišča — slična našim. Ta učiteljišča imajo štiri in nekatera le tri letnike, a v učiteljišča se sprejemajo edino le oni dijaki, ki so dovršili najmanj spodnjo gimnazijo ali realko. Švicarske gimnazije in realke se dokaj razločujejo od naših, kajti po vseh teh šolah je francoščina obligatna, a laščina, angleščina in latinščina v mnogih fakultativna. Francoščina je tudi na učiteljiščih obligatna.

Švica, kakor edina demokratična republika, dovoljuje vsakemu učitelju vstop na vseučilišču in sicer pod prav povoljnimi pogoji, ker na univerzah v Bernu in Zürichu so stolice za pedagogiko, za jezikovno-zgodovinsko in matematično-naravoslovno skupino. Kdor obiskuje dve leti te študije, lahko napravi skušnjo za srednješolskega učitelja, če ima pa veselje obiskovati še druge skupine, pa lahko napravi profesorski izpit za visoke šole.

A tudi učiteljstvo v Švici boleha na oni bolezn, kakor učiteljstvo v vseh evropskih pokrajinah, namreč na akutni „premajhni plači“. In ta je vzrok, da se šolstvo ne more povzdigniti še do višje stopinje popolnosti. V mestih in trgih imajo učitelji še povoljne plače, nikakor pa ne na deželi in tu mora seči učiteljstvo po enakih „postranskih zaslužkih“ kakor n. pr. po Slovenskem.

Učiteljstvo se sicer poteguje že leta in leta za povišanje svojih plač, a še vedno zastonj, ker finančno stanje ne dopušča prevelikega „luksusa“. Upati pa je, da doseže švicarsko učiteljstvo v kratkem kake uspehe, ker zvezni upravni svet ravno v sedanji dobi proučava vprašanje, kako bi se dale zvezne finance sanirati.¹

¹ Podatke nam je poslal Th. Lutz, učitelj v Kronbüllu (St. Gallen), za kar ga najtopleje zahvaljujemo. Poročevalec.

Književno poročilo.

(Novosti.)

Knjige „Slovenske Šolske Matice“. Prevažno šolsko društvo „Slovenska Šolska Matica“ je razposlala začetkom tega meseca svojim članom prvi književni dar za l. 1901 in sicer:

1. **Pedagoški Letopis 1901.** I. Uredila H. Schreiner in V. Bežek. Natisnila Katol. tiskarna v Ljubljani. Prodajalna cena K 1'60.

2. **O pouku slovenskega jezika.** Njega dosedanje smeri in bodoča naloga. Spisal dr. Fr. Ilešič, c. kr. profesor.¹ Natisnil A. Slatnar v Kamniku. Prodajalna cena K 2'—.

3. **Realna knjižnica.** Zbirka učne snovi za pouk v realijah na ljudskih šolah. Pomožne knjige za ljudsko-šolske učitelje. I. del. Zgodovinska učna snov za ljudske šole. I. snopič. Sestavil Josip Apih, c. kr. učiteljski profesor. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. Prodajalna cena K 2'—.

Več o teh knjigah spregovorimo prihodnjič.

* * *

Metodika obrazovne obuke u pučkim osnovnim školama. Napisao i izdao prof. Dr. J. Turić, učitelj metodike u petrinjskoj kr. učiteljskoj školi. Petrinja. Tisak Dragutina Benka. 1902. Cijena ukoričenoj knjigi 4 korune. — To je naslov novi strokovni knjigi v hrvatskem jeziku, ki pa utegne tudi slov. učiteljem dobro služiti. Več o njej spregovorimo o priliki.

* * *

Ravnokar je prišla na svetlo: **Čitanka za obče ljudske šole.** (Izdaja v štirih delih.) II. del (za drugo in tretje šolsko leto štiri- in večrazrednih ljudskih šol). Sestavila Henrik Schreiner in Fr. Hubad. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1902. Cena ? (Kratko navodilo k tej čitanki izide kmalu.)

¹ Gl. današnji članek dr. J. Tominška.

Razgled.

—
Listek.

Napoleonovo šolsko spričevalo. Francoski učenjak je našel spričevalo, ki ga je napisal gospod du Keralis, nadzornik vojne šole v Parizu, mlademu Napoleonu, ki je vstopil v to šolo l. 1784. To spričevalo se glasi: „Gospod de Bonaparte, rojen 16. maja 1769. l., visok 4 čevlje 11 linij. Lepo rastel, popolnoma zdrav, poslušen, uka-

željen in hvaležen. Obnašanje prav dobro; silno marljiv v matematiki, geometriji, zgodovini in geografiji, jako slab v latinščini in leposlovnih predmetih. Sposoben za mornarja“.

Gojenci moškega in ženskega učiteljišča v Černovicah. Zanimiva je statistika gojencev učiteljišč v Černovicah z ozirom na narodnost gojencev. Na moškem učiteljišču je večina dijakov romunskega in ruskega rodu; Nemci in Poljaki so v manjšini. Gojenke pa so večinoma same Nemke. Maloruska, poljska in romunska dekleta ne posejajo učiteljišča.

Pedagoški paberki.

Skupni pouk. V „Réforme sociale“ je priobčil Alfred des Cillenes članek o koedukaciji. Hvali skupni pouk obeh spolov vsled vzrokov, ki se navadno navajajo. Zlasti opozarja na protestantske šole v Švici, kjer se povsod poučujeta oba spola skupno. Tamkajšnji učitelji so mnenja, da neprestani stik obeh spolov silno blaži poltno razdražljivost in prepreči marsikatero nezgodo v poznejem življenju. — A Cillenes misli, da je tudi tu treba razločka. Četudi je skupni pouk za mlajše učence prav imeniten, se mu dozdeva za poznejšo dobo le nekoliko nevarno sredstvo, zlasti pri romanskih narodih, kjer so otroci mnogo preje razviti nego pri drugih narodih.

Naobrazba in nravnost. Da je nravnost na naobrazbo ozko privezana, da brez omike tudi ni človekoljubja, milosrčnosti, to je dognana stvar, in tudi največji sovražniki nove šole si ne upajo ovreči to trditve. A vendar so števila vselej najlepši dokazi, ki več govore nego folianti. In ravno v tem je iskati vrednost statistike, ki nikjer ne trpi več praznega govoričenja, ampak sili človeka, podvreči se brezpogojno presenetljivemu govoru suhih faktov. Na podlagi statističskih podatkov dokazuje francoski učenjak dr. Napoleon Calojanni v „Revue socialiste“ ozko zvezo med zločinstvom in nevednostjo. L. 1874.—1893. se je največ umorov zvršilo v Sardiniji in Siciliji; to pa so krajine, kjer je nevednost med ljudstvom uprav strahovita. Če primerjamo nadalje število analfabetov med rekruti in onimi, ki ne znajo podpisati ženitne pogodbe, s številom morilcev, tedaj se nam še jasneje pokaže resnica trditve, da nevednost nima nravnosti. L. 1871. je bilo v Italiji 67·26% analfabetov, v Španiji l. 1887. 72·02%, na Ogrskem l. 1881. 50% med vojaškimi novinci. In število umorov je iznašalo l. 1881. v Italiji 10·74 na stotisoč prebivalcev, na Španskem l. 1883. 8·07, na Ogrskem l. 1880. 6·09. Najmanj umorov se je vršilo v onih krajinah Italije, ki mejijo ob civilizirane krajine drugih držav. Tudi v Rusiji pride na 100.000 prebivalcev do 54, 92, 105 umorov. Sicer pa pride na 100.000 prebivalcev:

na Švicarskem, Danskem in Norveškem umorov	5·8,	analfabetov	0·42
„ Nemškem	9·7,	„	0·57
„ Angleškem in Škotskem	10·4,	„	2·5
„ Avstrijskem	12·2,	„	16·73
„ Irskem	17·5,	„	41·65
„ Francoskem	27·4,	„	41·6
„ Italijanskem	58·1,	„	51·77

Rusko šoistvo. Po poročilu ministrstva za narodno prosveto je bilo l. 1901. v Rusiji 9 vseučilišč, 7 duhovnih, 2 zdravniški, 3 pravniške, 2 historijsko-filozofični, 12 tehniških, 5 vojnih višjih šol, 3 visoke šole za vzhodne jezike, 3 gospodarske, 4 živinozdravniške, 3 dekljiške višje šole — torej skupaj 54 visokih šol s 16.577 dijaki. Srednjih šol je 839, število dijakov je bilo nad 162.000. Elementarnih šol različne vrste je 79.000 s 154.550 učitelji in 4.204.000 dijakov. Razen tega je bilo še 5419 sadjarskih šol, 106 poskusnih polj, 944 bučelnjakov, 626 delavnic in 729 šol za rokodelske vajence.

Vse leto nazorni nauk hoče predavati svojim učencem ravnatelj Bayet. Učenci dobijo v roke samo knjigo s podobami brez čtiva. Šolska soba se okraši s posebnimi velikimi slikami, ki bodo predstavljale življenje v delu, veselju in trpljenju. Učitelj boke razlagal slike in opozarjal na posameznosti, potem pa boke učence izpraševal. Tako odpre njih usta. Nekatere stvari se bodo potem po teh slikah risale, s čimer se vadi oko in roka. Tako pripravljeno dete se uči pozneje igraje čitati in pisati. Sama francoska vlada hoče pozvati slikarje, ki bodo izvršili potrebne slike.

Kronika.

Požrtvovalnost Čehov za narodno šolstvo. Dne 23. marca se je vršil v Pragi občni zbor „Šolske Matice“. — To društvo vzdržuje pet srednjih šol, 44 vrtcev, zraven tega pa še plačuje subvencijo za tri gimnazije, eno realko in 35 ljudskih in meščanskih šol. Razen tega je še ustanovila „Matica“ pet srednjih in 33 ljudskih šol, katere je prevzela dežela v svojo režijo. — Vse izdatke pokriva večinoma srednji sloj. L. 1901 je prejelo za 551.190 K 16.000 čeških otrok naobrazbo v narodnem, maternem jeziku. Nabralo se je 480.198 K. Dežela je prispevala 31.900 K, legati so iznašali 30.017 K. Vse premoženje iznaša 111.376 K, vrednost realnosti iznaša 405.212 K. Različne fundacije iznašajo 512.985 K.

V Lvovu iznaša število analfabetov 47.037. Izmed teh je z ozirom na skupno prebivalstvo 13·3% mož, 16·1% žen. — Da se lahko primerja to število s številom analfabetov drugod, navajamo število otrok, ki ostajajo na Češkem brez pouka. Teh je izmed 1,065.523 za šolo godnih otrok 3.740 nezmožnih za šolo radi bolezni, 206 pa ostaja drugače brez pouka.

Razmere v Galiciji. V vasi Miloszowice je deloval silno marljivi učitelj Aleks. Leško. Njegovo marljivost so poznali tovariši, so priznale oblasti. A vendar ni bil po godu nekaterim vaščanom. Dolgo so ga njegovi protivniki mučili in nadlegovali. A ko so videli, da ga s tem ne odpravijo, so ga napali po noči v njegovem stanovanju. Revez se je napada tako prestrašil, da je vsled tega znorel. Peljati so ga morali v norišnico. Nesrečni tovariš ostavil je 75letno mater brez vse pomoči v bedi. Tako daleč sega neznanje in nizkost značaja v boju zoper šolo.

Nevarnost spora med učitelji. Med narodnimi in meščanskimi učitelji nekaterih narodov v Avstriji se je pokazalo v poslednjem času nekako nesporazumljenje. Vzrok te prikazni je pač ta, da se čutijo meščanski učitelji za nekaj boljšega. In to ni prav. V ljudskem šolstvu smo si vsi enaki. Delo moje velja toliko kakor tvoje. Samo kakovost tega dela daja človeku vrednost; zato se tudi lahko zgodi, da je vaški učitelj ovenčal svojo glavo z več zaslugami nego meščanski učitelj. In ako se družijo učitelji meščanskih šol v svoja posebna društva, potem zatajujejo svoj rod, zatajujejo resnico, da so vezani na ljudskega učitelja s premnogimi vezili, da brez ljudskega učiteljstva ne morejo ničesar storiti ne v vzgoji, ne v svojem socialnem razmerju. Zato pa bi bilo želeti v prilog učiteljstva vobče, da se ta razpor med obema panogama v kali zaduši, dokler je še čas. — Četudi nas Slovence ta stvar navidezno malo briga, moramo vendar obžalovati cepljenje sil pri drugih, zlasti bratskih narodih. Složnost v učiteljstvu, to nam je porok boljše bodočnosti.

Lep dar. Dr. Nestor Bucewicz, zdravnik v Varšavi, daroval je za ustanovitev poljskega učiteljišča v Tešinu 50.000 K.

